

מידת הענווה של מרן הראי"ה

הנעלבים ואינם עולבים
עושים מאהבה ושמחים ביסורין

(שבת פח:)

מבוא

- פרק א - התקפותיהם של מתנגדי הרב
- פרק ב - לימוד זכות (מידת "עין טובה")
- פרק ג - מידת ההשתוות
- פרק ד - תפילה על מתנגדיו וצורריו
- פרק ה - מידת המחילה
- פרק ו - התבטאויותיו של הרב
- פרק ז - "ומן המקדש לא יצא"

מבוא

ידוע כי תלמידי בית שמאי היו חריפים בלימוד ומחודדים בתורה יותר מתלמידי בית הלל¹. יתירה מזאת: הרי נקבע ש"אלו ואלו דברי אלוהים חיים", ובכל זאת נשאלה השאלה: "מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן?", והתשובה: "מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן"².

העיר על כך המהר"ל: "כל עניין זה שהיו מסודרין במעשיהם ואינם מפת המתגברים על חבריהם, והם מפת המנצחים. ואף כי לפי עניין הפלפול הוא טוב, מכל מקום הוא יוצא מן הסדר, ולעניין ההלכה צריך שלא יצא מן הסדר והשיווי כלל"³.

למדנו מדבריו כי אמנם בשני צדדי הוויכוח ישנם יסודות של אמת⁴, אבל ההכרעה האמיתית נמסרת לאלו שהם בעלי ענווה, אפילו אם הם אינם כה חריפים בלמדנות כמו מתנגדיהם; קל וחומר כאשר הם אינם פחות מלומדים ממתנגדיהם. במאמר זה נאסוף כמה וכמה ממאמרי

1. יבמות יד ע"א.

2. עירובין יג ע"ב.

3. נתיבות עולם, נתיב הכעס, פרק א.

4. ראה מהר"ל, באר הגולה, עמ' יט-כ.

הגאון הגדול מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק אודות ענוותנותו. ולתועלת תהיה לנו, בכך שנלמד ללכת באורחותיו (כל אחד לפי יכולתו), ובכך שנסיק כי הדרכותיו, פסיקותיו וההנחיותיו הן המחייבות אותנו, והן המהוות את האור אשר יפלט את דרכנו בדורנו המסובך כל כך בבעיותיו. בסיכום, לפי גדולת ענוותנותו כך היא מידת הצדק בלקחים שהוא מלמד אותנו.

פרק א - התקפותיהם של מתנגדי הרב

מעלתו של אדם הנוהג בענווה אשר אינו מתנסה בנסיונות קשים ומרורים אינה דומה למעלתו של אחר אשר מנת חלקו זרועה מוקשים של בוז ועלבונות, מריבות וקנטורים נגדו. כך כאשר נבחן את תולדות חיי מרן מאז עלותו לארץ הקודש (שנת תרס"ד) נמצא ניגודים וקנטורים רבים שהפיצו מתנגדיו.

בשנת תרס"ו יצאו נגד הרב קוק הבד"צ האשכנזי החסידי בירושלים, על היתרו את שמן השומשומין בפסח. הרב נימק להם היטב מה היו טיעונו להיתר⁵. הרב משה צבי נריה מתאר יפה את השתלשלות העניין⁶. היו שבחוצפתם הדביקו את מודעות הבד"צ בבתי הכנסת של יפו עצמה⁷. ענווה נפלאה אנו רואים בתגובתו של הרב. כאשר בני המפעל לייצור שמן קטניות (שניזוקו קשות מפני פסקם של בד"צ ירושלים) ביקשו להדפיס על חשבונם חוברת של נימוקי הראי"ה להיתר, עמד הרב על כך שתכלול החוברת גם דברי התנגדותם של המחמירים⁸. הרב גם פנה אל המתנגדים ושאלם אם יש להם נימוקים נוספים להחמיר, וידפיסו גם אותם!

מחלוקת ידועה נסבה סביב ההיתר להפקעת השביעית, מפני מצוקתם הכלכלית של החקלאים והכורמים. נכתבו "פשקווילים" (מודעות קיר, בהעלמת שם הכותב) נגד הרב ודובר עליו סרה⁹.

כאשר נתפרסמו בירושלים דברי הרב בספרו "אורות" (שנת תר"פ), היו כמה חצופים ששרפו את הספר בפומבי בחוצות ירושלים. כמו כן נדפסו חוברות השמצה כנגד הרב

5. אורח משפט, עמ' קטז-קלח.

6. בשדה הראי"ה, עמ' 145-174.

7. אורח משפט, עמ' קלח.

8. שם, עמ' קלז.

9. עדותו של רידב"ז באגרות לראי"ה, מהד' תש"ן, אגרת נג: "חירופים וגידופים על כ"ג נ"י לאין שיעור". וע"ע

אגרות הראי"ה. ח"ב. עמ' קז.

(השמורות בבית הספרים הלאומי בירושלים). ראה על כך התכתבות עניפה בין הרב לרצי"ה באגרות הראי"ה¹⁰.

כך הגיב הרב בשלוות נפש, בכותבו להוריו המודאגים מן המהומה: "על דברי הרוגנים בעניין 'אורות', אין לשים לב. ככה הוא הדרך של אנשים הרגילים שלא לעיין בהלכות דעות, שמתרגזים נגד כל ביאור והארה שנראה להם כחדשה; אע"פ שבאמת יסוד הדברים עתיקים הם וממקור הקודש הם יוצאים. וגדולים וטובים ממני בכמה דורות נצטערו בצער זה. לי די שהישרים המבינים, שיראת שמים אמיתית היא אוצרם, הם יתכסמו בדברים שאני חושב לתועלת כללית וטובה רוחנית גדולה לפרסמם לפעמים. לבאר את המקורות [לדברי ה"אורות"] אין תועלת. ע"פ רוב אין המקורות מבארים להדיא את המחשבה שלי, אלא הם מראים על זה אחרי התבוננות והרגשה עמוקה... מאד אבקש מכבודכם, הורי היקרים, שלא יהיה לכם מכל הדברים הללו צער כל דהו. זאת היא החובה של עבודת הקודש עבודת ה' אשר חותמו אמת, שלא לגור מכל רוגן ומעליב. ואני אינני מתרעם כלל עליהם, ביחוד את התמימים מהם, שאני משתתף בצערם. אלא שאני רואה שהנני מחויב לבאר את הדברים שיביאו תועלת כללי וכבוד לעם ה', וחיזוק לתורה במהלך הימים הבאים לקראתנו לשלום בעז"ה"¹¹.

עוד מחלוקת ידועה היא התנגדותם של קומץ רבנים קנאים לייסודה של הרבנות הראשית לא"י. מראשי המתנגדים אז היה הרב יוסף חיים זוננפלד. בספר "הרבנות הראשית לארץ ישראל"¹² מובאות תעודות ופרטים על פרשה עגומה זו. המתנגדים הכריזו יום צום ציבורי ביום ייסוד הרבנות. כתב על כך הראי"ה: "הבא לכלל כעס, בא לכלל טעות". והרי יום הייסוד היה י"ד באדר א' (תרפ"א), וע"פ ההלכה אסור לצום גם ביום זה. והכשילו את שומעיהם לעשות שלא כדין. וראה פרטים מעניינים מאוד בעניין זה בספרו של הרב משה צבי נריה¹³.

בשנים מאוחרות יותר יצאו מתקיפיו בשצף קצף כנגד פעילותו של הרב לקירוב החילונים. עוד הפיצו עליו שקרים שהוא מתיר איסורים, וח"ו מעוות את ההלכה¹⁴.

10. ח"ד, עמ' סח, פו, פז, קב, קסד.

11. אגרות הראי"ה, ח"ד, עמ' סח.

12. לד"ר אריה מורגנשטרן, הו"ל בשנת תשל"ג.

13. ליקוטי הראי"ה, ח"א, עמ' 176-121.

14. עיין אגרת הרב, הובאה ב-בשדה הראי"ה. עמ' 578-579.

טוב להודיע כאן מה שהעיד אחד מגדולי הדור דאז, הרב יצחק הוטנר (מתברר "פחד יצחק"), כפי ששמע מפיו הרב מ"צ נריה: "הרב (הראי"ה) היה גדול בתורה, ביראה ובחסידות [יותר] מכל אלה אשר חלקו עליו"¹⁵.

פרק ב - לימוד זכות (מידת "עין טובה")

הרב חניך לסובלנות, לראות את הנקודות החיוביות גם אצל אלו החושבים אחרת. כך כותב הרב בהדרכה לאחיו: "מכל מקום נכון לנו להרחיב את דעתנו ולדון לכף זכות את כל האדם, גם בדרך רחוקה ונפלאה. לעולם לא נכון לשכוח כי בכל מלחמה ממלחמת הדיעות, אחרי שהתסיסה עוברת, מוצאים המבקרים בכל הצדדים גם אורות וגם צללים... ואם שאנחנו מתאמצים ללחום בעד אותם הדברים הקרובים לרוחנו, צריכים אנו לא להיות מכורים בידי רגשותינו, ולדעת תמיד שגם לרגשות ההפוכות משלנו יש מקום רחב בעולם... ורעיון זה, אע"פ שלא ימנע אותנו מלהלחם על הקדוש האמת והיקר לנו, אבל ימנע אותנו מליפול ברשת הקטנות, הזילות והקפדנות. ונהיה תמיד מלאים רוח אומץ, מנוחת הנפש ובטחון בה' אוהב אמת, אשר לא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו"¹⁶.

לאחד הרבנים התקיפים שבדור, אשר העלה חשש שהרב נוטה בסלחנות יתרה לאחינו הטועים, ענה הרב: "השערתי היא שכל אחד מאתנו משקיף על חלק מיוחד של השדה אשר ברכו ה'. ואותה שורת הכרם שכל אחד מאתנו הוא עובד עליה, מיוחדת היא, ואולי עומדת היא במצב שונה מעט זו מזו... אבל כשנדון יפה בדבר נמצא שבכרם אחד אנחנו עובדים"¹⁷.

הרב לימד זכות גם על אותם שאחזו בשיטה לשנוא את החילונים. אחרי שהרב מסביר כמה חשוב הדבר לקרב פושעים ולתקן את נשמותיהם, הוא מוסיף: "ונשמות כאלו, אם יזדקק לקרב אותן מי שאין בו דיעה עמוקה... הוא יכול להתקלקל הרבה ח"ו וללמוד ממעשיהם ולהדבק בצד הרע שבהם, והוא מחויב להתרחק מהם. והשם יתברך נותן בלבבו רצון זה ומחשבה זו של שנאה והתרחקות, כדי שלא יבולע לו"¹⁸.

15. ליקוטי הראי"ה, ח"א, עמ' 19.

16. אגרות הראי"ה, ח"א, עמ' שנר.

17. שם, עמ' שא-שב.

18. שם, ח"ב, עמ' קפז.

פרק ג - מידת ההשתוות

לאחד מהרבנים הישישיים שבדור, שהביע תרעומת על רצונו של הרב לכלול בלימודים הישיבתיים גם ספרי הגות (חסידות, קבלה, מוסר, מחקר), ענה הרב שדבריו מבוססים על גדולי קדמונינו. אחרי שהרב מרחיב לבאר צורך הדור לכך, הוא מסיים: "ומה טוב ומה נעים הוא לדון לכף זכות איש את רעהו, וע"י זה יתקלם עלאה ויתגדל כבוד שמים, וכבוד ארצנו הקדושה וכבוד תלמידי חכמים שבא"י בכלל. ואנכי כשאני לעצמי הנני ב"ה רחוק מלהיות נהנה הרבה כשמשבחין אותי, ולא להיות מצטער ומקפיד הרבה כשמבזין אותי. שבח לשמו ית', שהעסק התמידי בלימוד המוסר ופנימיות תורתנו הקדושה פעל עלי זאת התכונה"¹⁹.

"מידת ההשתוות" מוסברת בספר חובות הלבבות²⁰. שאלו לחסיד אחד: "האם שווים בעיניך התהילה והגינוי?", וענה בשלילה. אמרו לו: "אם כן עדיין לא הגעת להישג".

כדי להגיע למדרגה יפה זו צריך האדם לחיות את חייו תמיד מול הקב"ה, בדרגת "שוויתי ה' לנגדי תמיד". המקיים בעצמו, בתחושה חיה וממשית, את המשנה: "דע מה למעלה ממך, עין רואה, אוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים"²¹ – ממילא הוא משוחרר מלדאוג מה יאמרו עליו הבריות. וכבר דייק חכם אחד במשנה "דע לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה"²²: אינך חייב דין וחשבון לבשר ודם אחר, אלא אך ורק לפני הקב"ה! כך אין האדם נזקק לתת משקל מוגזם להערכת הבריות.

כמובן, צריך האדם להשתדל שלא להכשיל את הבריות בחשד חנם, כדין "והייתם נקיים מה' ומישראל". כן הוא צריך להסביר לאחרים את דרכיו. אבל אחרי ההשתדלות, אין לו לבטל דרך ה' מפני אלו שאינם מבינים.

וכך כותב הרב: "כי המבינים באמת יבדילו, ויכירו את רוחי כמו שהוא בעז"ה. ומבלתי מבינים אי אפשר להזהר, ואין צריך כל כך להזהר"²³.

19. אגרות הראי"ה, ח"א, עמ' מב.

20. שער ייחוד המעשה, פרק חמישי.

21. אבות, ב.

22. אבות, ג.

23. אגרות הראי"ה, ח"א, עמ' קנד.

מי שרכש את מידת ההשתוות, מחמת ההכרה ב"שוויוני ה' לנגדי תמיד", ינהג בענווה ולא יתרברב על הבריות, שכן הוא חדור בהכרה עד כמה הוא עפר ואפר מול נוכחות השכינה, ותמיד הוא מרגיש את עצמו פועל בשליחותו של יוצר העולם.

פרק ד - תפילה על מתנגדיו וצורריו

אחת הסיבות ליציאתו של הרב לחו"ל (בשנת תרע"ג) היתה כדי לקבל טיפול רפואי נחוץ. אירע כי בשנת תרע"ט חש בחולשה קשה ביותר, וכתב אז צוואה, הלא היא הנדפסת באגרות הראי"ה²⁴. שם כתב, בין היתר: "ויהי רצון שיתן [ה'] בלב כל מי שציערתיו וחטאתי נגדו, שימחלו לי במחילה גמורה. ואני ודאי מוחל וסולח לכל, ואדרבה אני מחזיק טובה על כל צער ועלבון שנעשה לי. ויהי רצון שלא ייענש שום אדם על ידי, וישלם ה' לכל איש מישראל אך טוב וחסד"²⁵.

מפורסם כי מראשי הלוחמים נגד הרב בעניין הפקעת השביעית היה הרידב"ז, אשר כתב את "קונטרס השמיטה". שם בהקדמה הוא לועג לסומכים על דברי הראי"ה. עוד הוא הפיץ חרמות וקללות על הסומכים על ההיתר²⁶, והוציא כרוז כי ההיתר אין לו שום יסוד, וכל סומך עליו נקרא עבריין ויצא מכלל ישראל²⁷. בכרוז האשים ברמז את הראי"ה במידת החנופה. על כך ענה לו הרב (בשנת תרס"ט): "ודבריו הטהורים היו לי למלח על פצעי לבבי"²⁸.

בשנת תר"ע (1910) הוסיף לו הראי"ה: "ועל דבר מה שמזלזלים אותי [אחרים, מפני ההיתר], תהלה לאל אני שמח בזה, כי בוחן לבבות ב"ה יודע כוונתי לשמו הגדול והקדוש ית' בכל פרשת הענין. ושברון לבי ודכאות נפשי גלויים לפניו ית'. "ואת דכא ושפל רוח" כתיב²⁹. אך שמעתי שכ"ג מזכה לי הוא בזה שלא בפני, ועל זה אני מתפלא, על ידיד נאמן כמוהו, שלבי כל כך גלוי לפניו, איך יבוא לידי מדה זו?"³⁰

24. ח"ג, עמ' רעב.

25. שם.

26. שם, ח"ב, עמ' קצא. ועיין עוד שם, ח"א, סוף עמ' רמו.

27. שם, ח"ב, עמ' קפד. ראה נוסח אגרתו של הרידב"ז להראי"ה, המובאת ב-אגרות לראי"ה, עמ' לו-לז (מהדורת חש"ן, עמ' פג-פד).

28. אגרות הראי"ה, ח"א, עמ' רמה.

29. ישעיה נז, טו. עיין על כך בסוטה ה.

30. אגרות הראי"ה, ח"א, עמ' רפו.

עוד אירע שהגאון הנ"ל הציק להראי"ה במכתביו אליו, והרב ניסח מענה, ובו כתב: "כעת קבלתי מכתבו, ואיני יודע למה יצערני ככה? הקב"ה יודע כונתי הרצויה לשמו ית'. ואם כ"ת רוצה לרדוף אותי, יעשה כחפצו. ואקוה כי השי"ת לא יתן למוט רגלי". הרב מסיים את האיגרת: "והנני בזה ידידו עז קשור באהבתו, שגם הקפידא לא תוכל לבטל את הקשר האמיץ ככל לב ונפש"³¹. כנראה שאיגרת זו נכתבה, אך לא נשלחה לנמען. הרב שלח את הגירסא המאופקת יותר, הנמצאת שם בעמ' רצו. טוב עשה הרצי"ה זצ"ל שהביא בספר את שתי הנוסחאות.

עוד העיר לו הרב: "ותמיהני מאד, למה משיאים כוונות זרות בדברי?"³²

הבאנו את אריכות הדברים, כדי לעמוד ולהשתאות למראה נשמה טהורה ביחסו של הרב אל מתנגדו הרידב"ז: כאשר הודיע לו הרב חרל"פ שהרידב"ז חלה, העתיר עליו הרב שפע ברכות³³. וכך הוא אמר לרב חרל"פ: "הוא שיחיה אינו צריך למחילה מצדי, כי מיני ומיניה יתקלס עילאה. ובכל אופן ישנה מחילה שמהפכת לזכיות"³⁴ יהי רצון שנתבשר מהרה בשורות טובות ממנו".

כעבור כמה ימים, נודע לרב שהרידב"ז נפטר. רשם הרב באיגרתו: "מפני דכאות הלב מהשבר הגדול אשר השברנו, מסילוקו של אותו צדיק הגאון הרידב"ז זצל, קשה ליישב הדעת ולצאת ידי חובת מכתבים. השי"ת יגדור פרצות ישראל ברחמיו"³⁵.

כעבור שבועיים, בתאריך כ"ג בתשרי, התאונן הרב שנתקלקלה אצלו שמחת חג סוכות מפני סילוקו של הרידב"ז. זו לשונו: "עוד לא הוגלד הפצע הגדול של יגון ישראל בהלקח עטרת תפארת פאר הדור רידב"ז זצ"ל. בכבודות הבלגתי עלי יגון לשמוח בשמחת יום טוב הקדוש העבר. יגדור השי"ת פרצותינו ופרצות עמו ברחמיו".

אנו תמהים לראות גדולת נשמתו של רבינו. דברים הללו אינן דרשות שהשמיע באוזני אחרים, אלא קיום בפועל של טוהר מידותיו התרומיות.

31. שם, עמ' רצה.

32. שם, עמ' שמו.

33. שם, ח"ב, עמ' רלה.

34. עיין יומא פו ע"ב, לגבי תשובה מאהבה.

35. ח' בתשרי תרד"ע.

פרק ה - מידת המחילה

בספר שבחי הראי"ה מתואר כיצד הרב התאמץ לעזור ולתמוך גם בקנאים שמיררו את חייו. הרב היה מתפלל לשלומם ולטובתם, ואף משתדל להמציא להם פרנסה³⁶. זאת על פי הדרכת חז"ל: "מצוה בשונא, כדי לכופף את יצרו"³⁷. כן הביא בשמו הרצי"ה³⁸. הרב אריה לויין סיפר, שמרן הרב גילה לו שהוא מתפלל עבור מתנגדיו שה' יסלח להם לבל ייענשו³⁹.

"פעם אחת בא הרב חרל"פ אל הרב במוצאי יום הכיפורים, וראה על פניו נהרה גדולה של שמחה, שלא ראה אצלו כרגיל. הסביר לו הרב מה הסיבה. דעת רבי כי יום כפורים מכפר גם בלי תשובה⁴⁰ וחכמים חולקים על רבי. אבל ביום ההוא היה הרב בטוח שהקב"ה כיפר לישראל גם בלי תשובה מושלמת וראויה, וכשיטתו של רבי במשנה, 'עיצומו של יום מכפר'. מדה זו מתעוררת כאשר הראי"ה היה תמיד משתדל לפעול במדותיו למחול לכל רודפיו, אף להללו שאינם חוזרים בתשובה, ובדעתם להמשיך ולהציק לו. וביום כפורים זה עלה בידי להצליח בשלימות למחול לאלו. ובודאי במדה שהאדם מודד, מודדין לו"⁴¹.

פרק ו - התבטאויותיו של הרב

דברים רבים אנו לומדים מתגובותיו של הרב לאלו שהתקיפו אותו. בשנת תרס"ז אמר: "אם ידפיסו השגות על דברי, אפילו עם דברי זלזול היותר נמוכים, אקוה לשמו יתברך שלא יזיק הדבר כלל, לא לי כשאני לעצמי, ולא לעצם הענין של מטרתי הקדושה, לרומם את קרן נשמת התורה בארץ הקודש. אדרבא, דברים חדים מביאים לידי התבוננות"⁴².

וליריבו הגדול, הרידב"ז, ענה הרב: "ומה שכתב שקשה לדבר נגדי קשות, אל יעלה על לבכו הטהור כי מצטער אנכי לשמוע דברי קשות נאמרים לשם שמים נגדי. כי הלא המדבר קשות לשם שמים עובד הוא עבודת השי"ת בזה, ולא ירע בעיני בזה שעל ידי אדם מישראל

36. שם, עמ' רנד-רנה.

37. ב"מ לב ע"ב.

38. לשלושה באלול, ח"ב, קח.

39. שבחי הראי"ה, עמ' קסז.

40. "כי ביום הזה יכפר", יומא פה ע"ב.

41. שבחי הראי"ה, עמ' רע.

42. אגרות הראי"ה, ח"א, עמ' נד.

עושה מצוה. ואם בטבע האדם יש קצת צער על זה, הלא נאמר לנו מפי חז"ל הקדושים 'לפום צערא אגרא'⁴³. ונאמן בעל הגמול שישלם שכרנו בזה שנזכה לעבדו באמת, ולשוב לפניו באהבה בכל לב וכל נפש, אנו וכל ישראל חברים בלב אחד"⁴⁴.

וכך כתב על הקנאים שחירפו וגידפו אותו: "אבל חלילה לנו למעט אף בכל שהוא את קשר האהבה לכל יראי ה' וחושבי שמו, באיזו מדה שהיא. וגם דילוגם⁴⁵ ושגיאתם, ואפילו שנאתם וקנאתם, מעוררת בנו אהבה וידידות פנימית, המעוררת אותנו לדרוש שלומם וטובתם בכל לב ונפש"⁴⁶.

כאשר הרב התיר את עבודת האדמה בשביעית ע"י מכירת הקרקע לגוי, וסבל מרורות מהמתקיפים אותו בכתב או בעל פה, הגיב על כך להרב חרל"פ: "ובמה שנוגע אלי, הנני תהלה לאל מרוצה בכל דבר של עלבון, אפילו מצד המתכוונים להקניטני. וביחוד שההוראה הכבדה הזאת דומה היא לתענית חלום בשבת⁴⁷, דאע"פ שהמצוה לדעתי היא גדולה הרבה מן החטא שיש כאן, מכל מקום צד החטא צריך כפרה. ויהי רצון שיהיה עינוי נפש זה לכפרה, וישאר כח המצוה של הגדלת ישוב ארצנו הקדושה, בשעת רצון של צמיחת קרן ישועה לעם ה', בכל אורו וקדושתו להגן על כללות גוי קדוש, לברך את כל מעשי ידיהם על אדמת הקודש ולרומם קרן ישועה במהרה"⁴⁸.

ואמר: "ואני בעניי איני ראוי לשם 'צדיק'. והלואי שיזכני השי"ת שאוכל בלב שלם לומר 'כגון אנא בינוני'. אבל הארח [=השיטה] שאני מתאמץ ללכת בה הוא ב"ה ארח צדיקים באין שום ספק"⁴⁹.

"ברוך המקום אשר לא בזה ולא שקץ ענות עני, ויבחר בשפל אנשים כמוני, לעורר רוח חיים בעז"ה, להשיב לבצרון את המצוה הקדושה והחביבה הזאת, ועמה יחד הגברת חמדת תשוקת נעימת ארץ חמדה"⁵⁰.

43. אבות, פ"ה.

44. שם, ח"ב, עמ' קצו.

45. עיין מדרש שהש"ר, ב, על הפסוק: "הביאני אל בית היין", על המשבשים מילת "ואהבת" וקוראים: "ואייבת".

46. אגרות הראי"ה, ח"ב, עמ' עג.

47. שיש לצום על כך צום נוסף ביום חול (ברכות לא ע"ב).

48. אגרות הראי"ה, ח"א, עמ' שס.

49. שם, ח"ב, עמ' קצו.

50. שם, ח"א, עמ' פח.

"אם ח"ו נמצאים איזה אנשים שהם טועים בדברי, ומגלים בהם פנים שלא כוונתי, בשביל כך אין למנוע את הטוב מהראויים לזה"⁵¹.

הרב לא ראה את עצמו מוכשר למלאכת הקודש של ניהול האומה. הוא העריך שהדבר נעשה לא ביוזמתו, אלא כשליחות מן שמים: "ובודאי שכך היא השגחתו ית', שהענין הקשה הזה נפל בגורלי. ובודאי אלוקים חשבה לטובה"⁵².

"אנכי הנני עושה את שלי. ידעתי כי למחיה שלחני ה' אל אדמת הקודש. והנני מוצא לעצמי חוב קדוש לדבר כפי רוחי הפנימי, בעבור שמו הגדול ועבור עמו ונחלתו"⁵³.

וכך כתב לאחיו: "זמן רב עבר, אח יקר ואהוב, שלא כתבתי לך מחמדי דברי אחוה כראוי. אבל מה אעשה? אסור וקשור אני בחבלי עבותות עבודה ועבודה משא, עבודה כזאת הדרושת כח של אדם גדול בענקים, ואני גמד שבגמדים, חלש ורפה כח, בחומר וברוח"⁵⁴.

וחתם אגרת אחת: "ידידו, אסקופה הנדרסת, המצפה לחסד ה' ורחמיו, בגבורת ישע ימינו"⁵⁵.

"ואנכי הנני עבד נמכר לרבים, לעבוד ולמשא, לעם ה' המְחַל [=המתחיל] להכות שרשיו על אדמת נחלתו, בתקות גאולה וחיים חדשים ורעננים"⁵⁶.

פרק ז - "ומן המקדש לא יצא"

יש לתמוה מניין שאב הרב כוחות נפש לעמוד מול מתנגדים כה רבים וכה תקיפים. הוא הותקף בביקורת קשה גם מצד החילונים וגם מצד החרדים⁵⁷. ההתקפות לא פסקו מאז עלותו ארצה ועד יומו האחרון. מניין היתה לו היכולת לעמוד איתן? ענה על כך הרי"מ חרל"פ, בתוך דברי ההספד על הראי"ה⁵⁸: "יסוד אושר חיותו הפנימית היה במקדשו הפנימי, בהירות קדש אמונתו הטהורה... מבלי כל הסחת דעת... במקדשו הפנימי הזה

51. שם, עמ' מב.

52. שם, עמ' שמד.

53. שם, עמ' קפט.

54. שם, עמ' קנו.

55. שם, ח"ב, עמ' נט.

56. שם, ח"א, עמ' רלט-רמ.

57. אוהב ישראל בקדושה, לד"ר יהושע בארי, חלק חמישי, עמ' 195, 200, 203.

58. שם, עמ' 101. העתקה ממאמר ב"ההד" (שנת תרצ"ו).

החזיק, מבלי לצאת ממנו אף לרגע. ובו קידש וטיהר את מחשבותיו וכל הגיונותיו שלא יהיו חולין, והיו כולם קודש לה'... וזה דרכו בקודש לבטל כל רגשי הגוף והחומר ולפנות מקום לגילוי הנשמה, שתהיה אך היא ממלאה את כל הגוף; וגם כל המעשים יהיו נעשים דוקא ע"פ הערות הנשמטית ועוז קדשה"⁵⁹.

על הכהן הגדול נכתב "ומן המקדש לא יצא"⁶⁰. אמרו על כך חז"ל: "מקדושתו לא יצא"⁶¹. וזו לשונו של הרב משה צבי נריה: "מי שהיה מצוי במחיצתו של הרב הבחין והרגיש שהרב חי בעולם עליון יותר, שהרב חי בעולם האצילות, ומתוכו ועל פיו הוא פועל בעולם העשיה"⁶².

ובאמת הגדרה זו כתב הרב עצמו (באופן כללי, בלא להתייחס אל סוד אישיותו הפרטית): "צריכים להרחיב את המחשבה... בעומק וברום, בהתפשטות ובגודל. טסים מן האצילות אל המעשיות, ושבים ועולים מן המעשיות אל האצילות"⁶³.

ומסכם הרב נריה: "אולי כאן סוד סבלנותו הגדולה ובלתי מצויה. רדיפת מתנגדיו לא פגעו בו כלל וכלל. דברים אלו הרי התרחשו בשטח החיים הרגילים, והנה הוא היה תמיד מעל להם, [ארח חיים] למעלה למשכיל"⁶⁴.

מכאן נגיע למסקנה, אותה הקדמנו בתחילת המאמר. מי שדבק בצורה נפלאה כל כך במידת הענווה, הוא הוא הזוכה לאמיתה של תורה. בהנחיותיו, בהדרכתיו, בלימודיו ובהסבריו ידע להראות לנו את הדרך הנכונה. הרב היה הצופה העומד בתצפית, במקום גבוה, משם הוא רואה למרחקים. משם הוא מזהיר אותנו, אנחנו העומדים למטה על הקרקע, ומדריך אותנו כיצד לפעול באופן חיובי. הראי"ה עמד במקום גבוה, מתוך התמצאותו בפנימיות התורה, והוא [יותר מאחרים] מי שיכול ללמדנו את משמעות ההתרחשויות של דורנו הנפלא.

יהי רצון שנלמד כהוגן את דברי קדשו. זכינו בדורנו, שיותר ויותר מכתביו נדפסים ומתפרסמים. כעת תפקיד העיון מוטל עלינו.

59. ליקוטי הראי"ה, ח"א, עמ' 488.

60. ויקרא כא, יב.

61. סנהדרין יט ע"א.

62. בשדה הראי"ה, עמ' 59.

63. אורות הקודש, ח"א, פרק סג.

64. משלי טו. כד.